

Т.Т. АШУРКОВ

ПЕРША ДИПЛОМАТИЧНА МІСІЯ О.С. ГРИБОЄДОВА В ІРАНІ

У статті міститься опис маловідомого епізоду з життя О.С. Грибоєдова: поїздки письменника до Ірану в складі так званої місії С.І. Мазаровича в двадцятих роках ХІХ ст. Автор аналізує стан російсько-іранських відносин в роки діяльності місії, а також приділяє певну увагу зусиллям О.С. Грибоєдова щодо повернення до Росії перебіжчиків і військовополонених, які залишилися в Ірані після першої російсько-перської війни.

Ключові слова: *Грибоєдов, Мазарович, дипломатія, Аббас-мірза, російсько-іранські відносини.*

Кожна освічена людина в нашій країні знайома з іменем Олександра Сергійовича Грибоєдова (1795-1829). Він прославився, в першу чергу, як талановитий поет і драматург, автор комедії «Горе от ума». У типовій біографічній довідці, що наводиться в шкільному підручнику літератури, можна знайти і згадку про діяльність Грибоєдова-дипломата, що закінчується фразою: «Грибоєдов трагічно загинув у Тегерані при виконанні службових обов'язків» [1, с.173]. В науковій і художній літературі, як правило, звертається увага на другу подорож О.С. Грибоєдова в ранзі повноважного міністра Росії в Ірані, яка завершилася трагічною гибеллю всієї російської дипломатичної місії. Першій же подорожі, в якій Олександр Сергійович обіймав посаду заступника голови місії, приділяється мало уваги. Слід зазначити, що перша поїздка Грибоєдова до Ірану є не тільки як важливим фактом біографії відомого письменника, але й важливим культурологічним епізодом.

Основну джерельну базу з питання першої поїздки О.С. Грибоєдова до Ірану становлять його листи. Більшість приватних листів письменника, що збереглися, опубліковано ще до революції в зібраннях творів, укладених І.О. Шляпкіним [2] та М.К. Піксановим [3]. Деякі ділові листи Олександра Сергійовича були знайдені О.П. Поповою та опубліковані в її праці «Грибоєдов у Персії» [10]. Докладний аналіз діяльності письменника в Ірані міститься в її пізній роботі «Грибоєдов-дипломат» [11]. Згодом ця тематика була розвинута в роботах С.В. Шостаковича [14] та С.О. Фомічова [13]. На Заході найдокладніша біографія О.С. Грибоєдова укладена британським дослідником Л. Келлі. В його монографії «Дипломатія та убивство в Тегерані» цілі три глави присвячені першій поїздки Олександра Сергійовича до Ірану [16].

1813 року завершилася російсько-іранська війна. Іран протягом дев'яти років намагався зупинити експансію Росії на Південному Кавказі. Мужнє, але недисципліноване і погано вивчене перське військо не могло дати гідного опору досвідченій і добре озброєній російській армії. За Гюлістанською мирною угодою (1813) Іран визнавав за Росією право на грузинські землі, які фактично ввійшли до її складу на межі ХVІІІ–ХІХ ст. і на більшу частину території сучасної республіки Азербайджан. Війна знекровила Іран, а втрата багатих провінцій не давала спокою шахові та його оточенню. Іран залишався недружнім до Росії. Нові відносини між двома державами тепер мали будувати не військові, а дипломати. Мирна угода, серед іншого, передбачала, що в столицях Росії та Ірану працюватимуть посланники, а в інших містах, «де вважатиметься потрібним», будуть призначатися консули й агенти .

Нашадок перського престолу і фактичний глава іранської армії Аббас-мірза (1789–1833) розглядав Гюлістанську мирну угоду радше як перемир'я і практично відразу після її укладення почав готуватися до нової війни [17, с.334]. Невдовзі після підписання Гюлістанського миру Іран знайшов союзника, який підтримав ці реваншистські настрої. Цим союзником стала Великобританія, яка 1814 року зобов'язалася надавати військову та фінансову підтримку іранському уряду, а в випадку війни з «будь-якою європейською державою» обіцяла виплачувати Ірану значну грошову субсидію. Беззаперечним є той факт, що дана угода була направлена проти Росії і могла посприяти розв'язанню нової війни [17, с.387].

Після закінчення війни зберігався привід для поновлення військових дій. Російські війська зайняли частину Талиша, яка знаходилася за демаркаційною лінією, передбаченою Гюлістанською угодою. 1816 року до Петербургу відправився Абдул Хасан-хан Ширазі (1776–1485), перський дипломат, який прославився укладанням вигідних угод із Францією та Англією. Посол прожив у російській столиці два роки, але жодних змін статус-кво не добився [15].

1817 року новий верховний головнокомандувач російських військ на Кавказі генерал Олексій Петрович Єрмолов (1772–1861) отримав доручення поїхати до Тегерану для розв'язання наявних суперечностей. Під час переговорів були досягнуті певні успіхи, але коли зайшла мова про делімітацію кордону, Єрмолов заявив, що ці землі завойовані мечем, а тому Росія не поступиться жодною п'яддю землі. Пізніше Єрмолов підтримував принца Мухаммед Алі-мірзу в боротьбі за право успадкувати шахський престол, хоча за Гюлістанським мирним договором, Росія мала підтримувати Аббас-мірзу. Всі ці події дозволили іншому відомому російському воєначальнику Івану Федоровичу Паскевичу, заявити, що дії Єрмолова були шкідливими для Росії і стали причиною другої російсько-іранської війни [16, с.336]. Всі ці події допомагають уявити, за яких обставин до Ірану вперше прибув Олександр Сергійович Грибоєдов.

Слід зазначити, що Грибоєдов поїхав до Ірану не за власним бажанням. В багатьох біографіях Грибоєдова можна знайти твердження, що перша його поїздка на Кавказ і в Персію була засланням у покарання за дуель. Її підкріплюють словами самого Грибоєдова з листа Бегічеву: «Ні! Я не мандрівник! Доля, нужденність, необхідність можуть з часом перетворити мене на митника чи доглядача. Вона залізною рукою закинула мене сюди й гонить далі, але добровільно, з однієї цікавості, я б ніколи не покинув рідні пенати» [6, с.412]. Втім, навряд чи поет у цих рядках натякав на покарання за проступок. Дійсно, 1818 року він брав участь у четвертій дуелі, на якій був убитий штат-ротмістр Василь Шереметєв. Справа про дуель стурбувала Петербург. За переказами, батько Шереметєва просив Олександра I помилувати всіх учасників дуелі, і схоже, що імператор прислухався до його слів: було покарано тільки головного підбурювача Олександра Якубовича [3, с.XXXIII].

Грибоєдов же не вперше кидав виклик петербурзькому світу і не вперше залишався без формального покарання. Необхідність, описана ним у листі радше відноситься до фінансових труднощів його сім'ї. 1815 року помер батько Грибоєдова. Його мати погано вела господарство, яке зовсім розладилось після селянського бунту, придушеного за допомогою регулярної армії. Дипломатична служба могла принести Олександрові Сергійовичу відносну фінансову незалежність. Повертаючись, до питання про те, чи була поїздка на Кавказ засланням, процитуємо цитату з іншого листа Грибоєдова: «[Я] оголосив [міністру Нессельроде], що не погоджуся ... якщо мені не дадуть два чини відразу при призначенні моєму до Тегерану» [3, с.ХХІХ]. Очевидно, молодий чиновник мав можливість погодитись чи не погодитись на нове призначення. Ще один цікавий факт: біограф О.С. Грибоєдова М.К. Піксанов із посиланням на О.С. Стурдзу стверджує, що Олександрові Сергійовичу в той же час пропонували поїхати до Сполучених Штатів і що «на його [Стурдзи] очах Грибоєдов вагався щодо вибору і врешті-решт вибрав Персію» [3, с.ХХVХ]. За словами біографа, вирішальним чинником у цьому рішенні стала «орієнталістська» мода.

Отримавши призначення до Персії, Грибоєдов почав серйозно готуватися: купив багато книг про Схід, почав брати уроки перської й арабської мов у професора Деманжа [3, с.ХХХ]. Сучасники невисоко оцінювали цього француза, який був прийнятий до Петербурзького університету як сходознавець, але не залишив по собі жодного рядка перекладів чи наукових досліджень. Тим не менше, Олександр Сергійович отримав певну користь від цих занять, бо в подальшому багато людей із захопленням відгукувались про те, як гарно Грибоєдов знає перську мову.

В Ірані російська місія під керівництвом венеційця Симона Мазаровича (? – 1852) мала розташуватися в Тебризі при дворі Аббас-мірзи. Але перед цим було необхідно прибути до столиці Ірану й представитись Фетх Алі-шахові (1772–1834). Під час цієї подорожі через Кавказ і Тебриз до Тегерана Олександр Сергійович вів подорожні записи, які, пізніше мали стати основою для мемуарів. Також він писав листи. Значна частина цих листів нам не доступна: частину з них знищив він сам і його друзі, коли його зазідали в причетності до декабристів, частина згоріла від час пожежі в домі його вдови в 50-х рр. ХІХ ст. Цілком можливо, що окремі

листи Грибоедова збереглися, але не доступні широкому загалові: до Жовтневої революції російське МЗС не допускало видавців до свого архіву [3, с.1], а в радянські часи не було видано жодного повного зібрання творів цієї видатної людини.

Але й ті листи, що доступні сучасному дослідникові, дозволяють не тільки прослідкувати його життєвий шлях, але й побачити широку панораму життя на Кавказі та в Ірані в ту епоху. Особливу цінність у цьому відношенні представляють листи-рапорти Грибоедова Мазаровичу і листи до друга С.М. Бегічева, які фактично являють собою журнал подорожі російської дипломатичної місії.

У листах Грибоедова складно знайти захоплення Сходом. Часто він дуже жорстко говорить про мешканців Азії: «Не псуйте собі здоров'я, ображаючись на тварин, якими ви оточені» (лист Мазаровичу) [3, с.44], «У персів не вистачає розуму, щоб шкодити нам стільки, скільки вони цього бажають» [3, с.61], «Яке підлий виплодок ці вірмени» [3, с.61]. Дипломат скаржиться своєму другові на байдужість приставленого перського офіцера, ненадання ним допомоги, в тому числі медичної, солдатам загону Грибоедова, на його відмову брати участь у пошуках солдатів, що відстали від групи [3, с.60]. У двох листах до С.М. Бегічева, датованих лютим 1819 року О.С. Грибоедов ділився спостереженнями за суспільним життям. Ці спостереження стосувалися сардара Гусейн-хана, який правив Єреванською областю (Єреванським ханством) і був першим підвладним Персії правителем, який зустрічав російських дипломатів. Грибоедов із здивуванням пише, що при в'їзді до Єревану їх ніхто не прийняв, що саме місто, не відбудоване після війни, справило на нього неприємне враження. Далі в листі читаємо переказ пояснень сардара про те, що їх поїхали зустрічати іншим шляхом, і про те, що заради розв'язання цього непорозуміння сардар був готовий стражити власного сина. Після довгого опису дипломатичної процедури Грибоедов передає зміст бесіди з сардаром («Розмова була про похід Олексія Петровича [Єрмолова] на Чечню і Дагестан, про подорожі нашого Государя для утвердження миру») і не забуває сказати, що сардар плутає Відень із Венецією. Після цього Грибоедов робить висновок: «Розладнаний стан [мешканців області] ясно доводить, що користь сардара не є користь загальна. – Раби, мій друже! І по заслугі їм! Чи наважуються вони засуджувати їх верховного володаря? Хто їх боїться? У них історики панегіристи. І ці сходи сліпого рабства і сліпої влади тут безперервно іде все вище і вище» [5, с.409-411].

Єреван був останньою важливою зупинкою на шляху до Тебрізу, міста, де були розташовані дипломатичні місії іноземних держав. Тебріз був столицею іранської провінції Азербайджан, якою управляв спадкоємець трону Аббас-мірза (1789-1833).

Аббас-мірза не був схожий на своїх родичів: фанатично жорстокого Агу Мухаммад-шаха та неврівноваженого Фетх Алі-шаха. За шістнадцять років свого правління в Азербайджані, провінції з населенням близько мільйона осіб, він виніс лише сім смертних вироків. Сучасники-європейці, особливо англійці, залишили про принца Аббас-мірзу багато схвальних спогадів. Яке враження він справив на Грибоедова, нам невідомо. Про першу зустріч російського посольства з перським принцом свідчить лише офіційне повідомлення в проурядовій російській газеті «Le Conservateur Impérial», де було зазначено: Аббас-мірза був дуже ввічливим із посольством, завіряв росіян в любові, а також посприяв задоволенню побутових потреб дипломатів [16, с.63-64].

Після знайомства з Аббас-мірзою російські дипломати відправились до резиденції шаха до Тегерана на святкування навроза (перського нового року). Олександр Сергійович залишив у своїх подорожніх записках докладний опис цієї події. У перший день Фетх Алі-шах дав аудієнцію, на якій пройшла церемонія вручення вірчих грамот. У серпні 1818 року місія розділилася: її глава С. Мазарович залишився в Тегерані, а О.С. Грибоедов повернувся до Тебрізу, щоб представляти інтереси Росії при дворі Аббас-мірзи. Саме тоді Олександр Сергійович почав займатися «поверненням полонених» до Росії. Під полоненими тут слід розуміти не тільки і не стільки людей, які проти своєї волі під час бойових дій опинилися в руках персів, скільки перебіжчиків, які перейшли на бік ворога добровільно. Один із них, С.Я. Мякінцев (Макінцев, 1776–1849), що служив у Нижньгородському драгунському полку, перейшов на бік персів ще 1802 року, тобто за два роки до початку російсько-іранської війни. Аббас-мірза доручив йому формування військового підрозділу, який складався з росіян, аргументуючи це тим, що «росіяни – наші сусіди і вороги; рано чи пізно війна з ними невідворотна, а тому нам краще ближче познайомитись із

їхнім бойовим навчанням [7]. Сформований із росіян полк брав участь у російсько-іранській війні. Офіцерами в ньому, крім Мякінцева, служили колишні офіцери російської армії закавказького походження. З часом полк отримав назву Багадеран, тобто багатирський, гренадерський, а його командир прийняв іслам і став іменуватись Самсон-ханом. Більшість солдатів також прийняла іслам [7].

Повернення перебіжчиків до Росії було справою честі для уряду. Але повернути їх було непросто. Дехто з них уже змінив релігію, одружився, досяг високого становища в перському суспільстві. Крім того, вони не без підстав побоювались, що на батьківщині їх покрають за зраду: під час війни перебіжчиків, що потрапляли в полон до росіян, вішали [7].

Грибоедов виступав перед перебіжчиками, намагаючись умовити їх повернутись на батьківщину, обіцяючи прощення. Красномовність і щирість Олександра Сергійовича спонукали багатьох повернутися до Росії. В листі до Мазаровича він звітує про загін, виведений з Тебризу: «Наявне число – 158; одного нема... двоє втрачені з Нахічевані, залишається 155» [10, с.60]. З того, як докладно Грибоедов описує зовнішність, поведінку, імена тих, кого загубили, можна зробити висновок, що він знав поіменно весь загін. Доки доля людей, що поверталися, залежала від дипломатичної місії, Олександр Сергійович докладав всі зусилля, щоб вони без пригод дісталися до Росії. Особливу увагу в своїх звітах Мазаровичу він приділяв одному якомусь Василькову: «В моєму загоні з Тебриза йшов Васильков, якого за злочини в Росії прогнали через стрій. Він виявився хворим на ревматизм у колінах і я особливо піклувався про нього, ніколи не примушуючи його злізати з великого тюку м'яких речей, акуратно розтираючи йому коліна ромом [sic!] і ховаючи його від нічної сирості. Тепер він... сказав мені, що хвороба заважає йому їхати далі. Я пропонував йому більш зручного верхового коня, віддавав йому свого власного [sic!], бажав, щоб його несли товариші – все було марно. Він відповів мені із холодною рішучістю, що не піде далі за мною і що я маю право його вбити. Звичайно, я мав право, але такий учинок... огидний для чутливої людини. Я заспокоїв решту і, як міг, приховав від них справу» [10, с.60].

Для Олександра Сергійовича стали особистою трагедією подальші події, коли жодна обіцянок, даних ним росіянам в Ірані, не була виконана. У свій час сам Єрмолов, всесильний «проконсул Кавказу» обіцяв допомогти Грибоедову: простити, дружньо прийняти тих, хто повернеться «з неволі» і навіть підтримати їх фінансово. Але знайшлись ще впливовіші сили, які звели нанівець зусилля російського дипломата. Перебіжчиків було покарано згідно з санкціями, прописаними в військових статутах. У листуванні з Мазаровичем він кілька разів висловлював незадоволення ходом подій, але жодного разу не назвав імені людини, яка наказала застосувати ці жорстокі покарання. Британський біограф Грибоедова Лоренс Келлі, досліджуючи його листування, прийшов до висновку, що сам імператор Олександр I скасував усі зобов'язання, які Грибоедов взяв на себе перед солдатами, що поверталися на батьківщину [16, с.71].

Без сумніву, молодий дипломат був засмучений тим, що справа, в яку він вклав сили і душу, закінчилася так ганебно. В одному з повідомлень він писав: «Це дуже прикро, після стількох турбот, стількох неприємностей, перенесених заради єдиної думки, що це послужить їхньому загальному щастю... Нездержний порив добрості приховав тоді від вас неминучі наслідки... і ось я виявився дурнем й ошуканцем» [10, с.70]. У тому ж повідомленні Грибоедов пояснює причину переходу російських солдатів на бік персів: у прикордонних землях, особливо у воєнний час, про спокійне та гідне життя можна було тільки мріяти. Відповідно, мешканці кожної держави пов'язували ці мрії із сусідньою країною: «Землевласник ... між Казанче і нашим кордоном ... скаржився на свій стан і висловив бажання перейти в російське підданство. Але скаржаться і в Карабасі, а в Шамшедилі мріють про покровительство Ірану. І з нашого, і з їхнього боку тільки й чути скарги. Але на кордоні таке взаємне шпигунство і дезертирство! Звідти біжать! Біжать і від нас, і, по-моєму, це Харибда і Сцилла. Там і тут чиновники огидливі, наскільки я міг бачити» [10, с.71–72]. Єрмолов, як безпосередній начальник, представив Грибоедова до нагороди і до підвищення в званні, але це представлення не було затверджене.

Не можна сказати, що три перші роки служби Грибоедова в Ірані були абсолютно невдалими. Він зміг налагодити дружні відносини зі спадкоємцем трону Аббас-мірзою, який, за словами вихователя Грибоедова Б.І. Юна (1787–1852), так часто шукав приводу поспілкуватися з ним, що це заважало Олександрові Сергійовичу виконувати свої прямі обов'язки. Мовляв,

Грибоедов навіть скаржився: «У мене нема іншого засобу, як удавати з себе хворого і займатись» [12]. Навіть якщо це перебільшення, ми можемо сміливо стверджувати, що стосунки російського посланника зі спадкоємцем трону були в цілому дружніми. Особливо успішним у цих стосунках був момент на початку турецько-перської війни 1821–1823 рр. Російський уряд передав Аббас-мірзі мільйон рублів сріблом, а Грибоедов у серпні 1821 року завірив його, що Росія підтримає Персію і навіть може вступити в війну, якщо Туреччина надалі утискатиме права греків. За допомогу Ірану під час війни з Туреччиною Олександр Грибоедов отримав перський орден Лева і Сонця [16, с.78].

Незважаючи на певні успіхи в службі, Олександр Сергійович бажав повернутися до Росії. Ще 1820 року в листі до Рихлевського він писав: «Я вже не той бідний Ір, злидений, слуга Государя заради хліба... При першому погожому вітрі відлітаю» [10, с.75]. «Погожого вітру» довго не було. Лише взимку 1822 року з'явився привід покинути Тебріз. Грибоедов зламав руку, і це стало приводом повернутися до Грузії і залишитися при О.П. Єрмолові. «За станом здоров'я» Олександра Сергійовича перевели в армію секретарем Єрмолова з закордонних справ. Так закінчився перший епізод біографії Грибоедова-дипломата.

Перебуваючи на посаді заступника голови російської дипломатичної місії в Ірані, Олександр Сергійович Грибоедов виконав два важливих завдання. По-перше, він посприяв поверненню військовополонених і перебіжчиків до Росії; а по-друге, налагодив дружні стосунки з Аббас-мірзою, який мав стати наступним шахом Ірану. Успіхам Грибоедова не завадила необізнаність росіян у специфіці Сходу, але результати, досягнуті російським дипломатом були зведені нанівець незалежними від нього чинниками. Головна мета місії – зберегти нестійкий мир між Росією й Іраном – не була досягнута: через чотири роки після від'їзду Грибоедова з Тебризу почалася друга російсько-іранська війна.

Список використаних джерел та літератури:

1. Волощук Е.В. Литература: учеб. для 9-го кл. общеобразоват. учеб. завед. / Евгения Волощук. – К.: Генеза, 2009. – 304 с.
2. Грибоедов А. С. Полное собрание сочинений. / Под ред. И.Ф. Шляпкина. Т. 1. – СПб., 1889. – 472 с.
3. Грибоедов А. С. Полное собрание сочинений. / Под ред. Н.К. Пиксанова. – Т. 1. – СПб., 1911. – 328 с.
4. Грибоедов А. С. Полное собрание сочинений: В 3 т. / Редкол.: С. А. Фомичев (гл. ред.) и др. – СПб.: Нотабене, 1995—2006. – Т.1-3.
5. Грибоедов А.С. Сочинения. М.-Л.: Государственное издательство художественной литературы, 1959. – 782 с.
6. Грибоедов А.С. Сочинения. Воспоминания современников. – М.: Правда, 1989. – 478 с.
7. Евстратов К.А. Русские «богатыри» в Персии // Информационный канал Ислам.Ру <http://www.islam.ru/pressclub/history/rusbogera/>
8. История Ирана / под ред. М.С. Иванова. – М.: МГУ, 1977. – 988 с.
9. Пиксанов Н.К. А.С. Грибоедов. Биографический очерк // Грибоедов А.С. Полное собрание сочинений. – СПб.: 1911. – С. I—XXIII
10. Попова О.И. Грибоедов в Персии 1818—1823 гг. (по новым документам). – М.: Жизнь и Знание, [1929]. – 124 с.
11. Попова О. И. Грибоедов - дипломат. – М.: Междунар. отношения, 1964. – 219 с.
12. Смирнов Д.А. Рассказы об А.С. Грибоедове, записанные со слов его друзей. // Грибоедов.net <http://www.griboedov.net/remember/024.shtml>
13. Фомичев С.А. А.С. Грибоедов. Творчество. Биография. Традиции. / С.А.Фомичев. – Л.: ЛГУ, 1989. – 292 с.
14. Шостакович С.В. Дипломатическая деятельность А.С. Грибоедова. / С.В.Шостакович. – М.: Издательство социально-экономической литературы, 1960. – 295 с.
15. ABU'L-HASAN KHAN ILCI // Encyclopædia Iranica/ [Електронний ресурс] Точка доступу: <http://www.iranicaonline.org/articles/abul-hasan-khan-ilci-mirza-persian-diplomat-b>
16. Kelly L. Diplomacy and Murder in Tehran. Alexander Griboyedov and Imperial Russia's Mission to the Shah of Persia. – L.: Tauris Parkis Paperbacks, 2006. – 314 p.
17. The Cambridge History of Iran. Edited by Peter Avery, Gavin Hambly and Charles Melville. – N.Y.: Cambridge University Press, 1991. – V. 7 From Nadir Shah to the Islamic Republic. – 1164 p.

T.T. ASHURKOV

A.S. GRIBOYEDOV'S FIRST DIPLOMATIC MISSION TO IRAN

The article contains a description of a little-known episode from A.S. Griboyedov's biography, i.e. about his trip to Iran as a member of so called S.I. Mazarovich's mission in 1820s. The author analyzes the state of Russian-Iranian relations during the years of mission's activity and pays some attention to A.S. Griboyedov's effort to return Russian deserters and captives who got to Iran during the First Russo-Iranian War back to Russia.

Keywords: *Griboyedov, Mazarovich, diplomacy, Abbas Mirza, Russian-Iranian relations.*

T.T. АШУРКОВ

ПЕРВАЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКАЯ МИССИЯ А.С. ГРИБОЕДОВА В ИРАНЕ

В статье содержится описание малоизвестного эпизода из жизни А.С. Грибоедова: поездки писателя в Иран в составе так называемой миссии С.И. Мазаровича в двадцатых годах XIX в. Автор анализирует состояние русско-иранских отношений во время работы миссии, а также обращает внимание на усилия А.С. Грибоедова по возвращению в Россию перебежчиков и военнопленных, оставшихся в Иране после первой русско-персидской войны.

Ключевые слова: *Грибоедов, Мазарович, дипломатия, Аббас-мирза, русско-иранские отношения.*